

Cornelius Appel i politiforhør 1861

Nogle aktstykker
vedrørende »klosterbrødrene«s virksomhed i Tønder.

Ved Peter Kr. Iversen.

I et brev,¹⁾ dateret 18. juni 1861, fra herredsfoged C. A. Kiær²⁾ i Tønder til departementschef i det slesvigske ministerium Th. A. J. Regenburg berettes der om »klosterbrødrenes« virksomhed i månederne april til juni 1861. Der omtales nogle møder, der har været afholdt i Tønder, men især giver Kiær, der på dette tidspunkt var konstitueret politimester i Tønder under borgmester Johs. Henrik Holms rejse til Jylland, udtryk for sin harme mod Cornelius Appel, den senere forstander og frimenighedspræst i Rødding, som han har »givet et tilhold om foregående anmeldelse af møderne«, og som han mener bør afskediges fra sin stilling som lærer, »i alt fald fra seminariet«, hvor Appel var skrive lærer, og hvor han øvede en betydelig indflydelse på de unge seminaristers politiske meningsdannelse.³⁾ I brevet fremkommer Kiær med nogle halve sandheder angående sin kontravers med Appel. Det er derfor heldigt, at der i Tønder provste arkiv og Tønder politiforvaltnings arkiv er opbevaret aktstykker, der giver mulighed for en mere upartisk bedømmelse af sammenstødet, og som tillige kaster klart lys over de forhold, under hvilke »klosterbrødrene« måtte arbejde for deres politiske frihedstanker og over de metoder, en nationalliberal embeds-

¹⁾ Meddelt af H. V. Gregersen i Sønderj. månedsskr. 1952, s. 76 f.

²⁾ C. A. Kiær, 1825—77, borgmester i Tønder 1851—53, herredsfoged i Tønder og Højer hrdr. til 1864, sen. borgmester i Ribe og Næstved, folketingsmand og landstingsmand, højre; jvnfr. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år, I 1949, s. 290.

³⁾ Dansk biogr. leksikon 1. bd., s. 472 (Thade Petersen); jvnfr. dog Asger Nyholm i Sønderj. månedsskr. 1952, s. 20—23.

mand kunne tillade sig at anvende i bekæmpelsen af en politisk modstander. Da der andetsteds⁴⁾ er givet en oversigt over »klosterbevægelsen« og dens mænd, skal her indledningsvis kun nævnes, at Løgumkloster-mødet, der gav navn til bevægelsen, og som også omtales i de nedenfor gengivne dokumenter, fandt sted d. 25. april 1861. Der har derefter været afholdt i hvert fald to møder i Tønder, nemlig d. 27. maj og 8. juni foruden et mindre forberedende møde d. 6. juni, hvilke møder gav anledning til herredsfoged Kiærs indskriden overfor Appel.

Endvidere er som tillæg medtaget nogle uddrag af en artikel i Vestslesvigske Tidende, der udkom i Møgeltønder, altså på kongerisk område, hvor der herskede grundlovshjemlet trykkefrihed. Artiklen uddyber Appels syn på sprogsagen og den slesvigske politik iøvrigt og er tillige et godt udtryk for hans umiskendelige evner som folkelig og politisk skribent.

Aktstykkerne er gengivne bogstavret, dog med den tillempning, at der er anvendt å-tegn og små begyndelsesbogstaver i navneord i overensstemmelse med moderne retskrivning.

Udskrift af Tønder købstads politikammers protokol 1848—66, s. 302—04.⁵⁾

Skeet Tønder politikammer den 6'te juni 1861.

Nærværende herredsfoged cancelliråd Kiær, r. af D. Efter tilsigelse møder skolelærer Appel heraf byen og forklarer som følger:

På den henvendelse til ham: Det er meldt mig, at De agter at holde et politisk møde iaften, svarede han: Et politisk møde? da er det en feil melding; vi have været vante til i vinter at samles hver onsdag aften, og andet er det ikke iaften. Han forklarer, at han ikke har været hos andre, end hvem der pleiede at møde, og dem har han opfordret til at samles iaften; de vilde tale om politisk og andet. »Må jeg spørge, om det skal vare længe, dette hersens?« Han forlanger dernæst tilført, at

⁴⁾ Jac. Appel: Klosterpolitikken i Festskrift til H. P. Hanssen, 1932, s. 174—187.

⁵⁾ i Tønder byarkiv, politiforvaltningen.

han først er mødt på politikammeret i den formening, at politimesteren der skulde være at finde; men da politimesteren ikke var der at finde, gik han herfra for at få at vide, om det måske var et privat anliggende, nærværende embedsmand vilde forhandle med ham, endvidere at han på spørgsmålet, om cancelliråden var politimester, ikke kunde få svar. På spørgsmålet, om han ikke vidste, at nærværende embedsmand fungerede i cancelliråd Holms fraværelse, svarede han ja med den bemærkning, at det ikke var ham officielt meddelt.

Herpå tilkjendegaves det ham, at sligt ikke meddeltes officielt til skolelærer Appel, hvortil han bemærkede, at når cancelliråd som constitueret politimester vilde citere ham i forhør, det da turde være i sin orden, at han fik at vide, at han var constitueret.

Det betyder ham, at denne bemærkning ikke kan skjønnes begrundet, og at han må antages vidende om eller i det mindste at have forudsat constitutionen, siden han på politibetjentens tilsigelse er mødt her.

Da der derpå forelagdes ham det spørgsmål, hos hvem han da havde været med opfordring, spørger han, om han er »forpligtet til at besvare alt hvad politimesteren får isinde at spørge ham om«, specielt om han er forpligtet til at besvare dette sidste spørgsmål, »da han har erklæret det for en aldeles privat sag og slet ikke noget offentligt.« Derefter navngiver han bager H. P. Petersen,⁶⁾ maler Petersen⁷⁾ og uhrmager Andresen,⁸⁾ desuden har han talt med Rosendahl,⁹⁾ andre mindes han ikke at have talt med.

Derpå adspørges han, om der er noget offentligt bekendtgjort, hvortil han svarer nei. Derpå tilkjendegives det ham, at det var anmeldt for politikammeret, at han agtede at holde et politisk møde på lørdag den 8'de ds. kl. 4 e. m., hvortil han svarer: Det er aldeles ikke tilfældet, jeg holder aldeles ingen politiske møder. Der har været et møde i mandags 8 dage¹⁰⁾ hvor der blev talt om offentlige anliggender, og der vedtoges

⁶⁾ Hans Peter Petersen stammede fra Ballum.

⁷⁾ Formentlig Andreas Christian Petersen, der stammer fra Gallehus.

⁸⁾ Formentlig Andreas Andresen, der stammer fra Højer.

⁹⁾ Hjælpe lærer Jeppe Jeppesen Rosendahl.

¹⁰⁾ altså den 27. maj.

det at mødes igjen på løverdag, men der har intet offentligt været bekjendtgjort; det er privat møde, holdes på Humlekærren, »og jeg var der sidst, og jeg møder der igjen.« Hvem der har været ophavsmand til mødet, veed han ikke, han er det ikke, han hørte i Bovlund hos Bunde Refslund, at der skulde være møde på Humlekærren, og så gik han derhen; da han kom der, var mødet begyndt; han har ikke været dirigent og veed ikke, at der har været nogen dirigent. Adspurgt om hans meddelelse til cancelliråd Holm, som han har omtalt, var en anmeldelse til politimesteren, svarer han: »De kan tage det for, hvad De vil«; jeg forstår mig ikke meget på den slags ting.

F. v. med den bemærkning, at herr cancelliråd Holm har tilkjendegivet ham, at der ingen anmeldelse behøvedes til politiet.

A. Hermed sluttedes. Tid og sted som ovenfor.

Til bekræftelse

Kiær,

på hr. canc. Holms vegne.

Fra gendarmeristationen i Tønder.¹¹⁾

Tønder, den 8'de juni 1861.

I henhold til det kongelige politikammers ordre, har vi overværet det idag i »Humlekæren« affholdte politiske møde, og undlader vi ikke herved tjenstligst at gjengive nogle sammesteds af skolelærer Appel og Rosendal brugte ytringer:

Da der nemlig ikke var enighed eller overensstemmelse at opnå mellem dhr. indbydere og indbudne, blev der foreslået et nyt møde, ved hvilken lejlighed Appel yttrede »at det var bedst at mødet blev udsat indtil vor »ordentlige« politimester vendte tilbage /: her blev han afbrudt af skolelærer Rosendal der rettede hans ord til »overordentlige« politimester« :/ jeg siger ikke dette som modsætning til »uordentlige«.

Stud. Ley¹²⁾ opfordrede Appel til at give en fremstilling af sin afhørelse for politiprotocolen, hvilket Appel nægtede, og

¹¹⁾ Tønder byarkiv. Politiforvaltningen. 1861—62. Indberetninger og korrespondance.

¹²⁾ Chr. Siegfred Ley.

forinden man gik fra hverandre kom Appel hen til medunder-
tegnede Mørup, og bad om ikke at omtale dette for politi-
mesteren.

C. A. Madsen fung. overvagtimester. J. Mørup.

Til
det kongelige politikammer i Tønder.

Til
det kongelige politikammer i Tønder!¹³⁾

Herved er jeg så fri at anmode det kongelige politikam-
mer om at meddele mig en afskrift af den protocol, der i politi-
forhør af 6. d. m. blev optaget af constitueret politimester, her,
cancelliråd Kiær, ridder, over den med mig i samme forhør
førte forhandling.

Tønder d. 10. juni 1861.

C. Appel,
skolelærer.

Skeet i Tønder i politiretten d. 17. juni 1861.¹⁴⁾

Nærværende herredsfoged cancelliråd Kiær, r. af D., i hr.
cancelliråd, borgermester Holms fraværelse, og rådmand E.
Jacobsen, r. af D.; rådmand Diemer, r. er fraværende.

Efter tilsigelse møder viinhandler Jensen¹⁵⁾ heraf byen for
at afhøres i anledning af den fra politibetjent Bek i
K[jøben]havn mod ham indgivne melding. Han benægter at
have sagt til denne politibetjent, med hvem han ganske vist har
talt flere gange, muligen også den dag, forsamlingen var på
Humlekærren: »Sådan nogen drenge af øvrighed sender de os
herover fra Kjøbenhavn«. Det kunde aldrig falde mig ind at
sige sligt. F. V. A.

Sagen foreløbig sluttet.

Hermed sluttedes.

Tid og sted som ovenfor.

Til bekræftelse. C. A. Kiær.

¹³⁾ Tønder byarkiv, som note 11.

¹⁴⁾ Tønder byarkiv. Politiretsprotokol 1855—66, s. 282.

¹⁵⁾ Formentlig Asmus Jensen, der stammede fra Mildsted sogn ved
Husum.

Til

det kongelige kirkevisitatorium for Tønder provsti.¹⁶⁾

Det vil være det kongelige kirkevisitatorium bekjendt, at der i den senere tid har dels i Løgumkloster, dels heri byen været afholdt nogle politiske møder. Den almindelige mening udpeger tre mænd fra kongeriget¹⁷⁾ og skolelærer Appel hersteds som dem, der dels direkte, dels indirekte have foranlediget disse møder. Det er for mig også bekjendt, at sidstnævnte har været virksom for udstedelse af indbydelser til mødet i Løgumkloster, ligesom han også er fremkommen med offentlige udtalelser angående dette, og optrådte som ordfører for indbyderne. Medens sådanne møder i almindelighed ere tilstedelige, har jeg dog måttet ansee det nødvendigt, at det med en passende frist anmeldtes for politimesteren, når de agtedes afholdte. Da det nu kom til min kundskab, at skolelærer Appel sidstafvigte torsdag havde henvendt sig til nogle borgere heri byen med opfordring til at samles i et værtshus samme dags aften, og det formodedes at være hans hensigt at formå dend, der efterkom opfordringen, til at indfinde sig i det til sidstafvigte løverdag berammede møde, der utvivlsom er udgået fra de samme mænd, som havde om end ikke udstedt så dog nærmest fremkaldt udstedelsen af indbydelser til mødet i Løgumkloster, var jeg efter forestående nærmest henviist til at meddele pålægget om foregående anmeldelse til den af de fire mænd, som har sin bopæl heri byen.

Jeg lod til den ende skolelærer Appel kalde for til protokollen at give ham ommeldte pålæg.

Han mødte efter tilsigelse, og passerede da som hosfølgende protokoludskrivt udviser.

Det kongelige kirkevisitatorium vil behageligen af denne erfare, at skolelærer Appel har gjort sig skyldig i en meget

¹⁶⁾ Tønder provstearkiv. Sager ang. Tønder by II, lægget skolesager. Kirkevisitatoriet bestod af amtmanden (grev Ludw. Brockenhuus-Schack) og provsten (J. M. L. Hjort).

¹⁷⁾ Af de tre mænd fra kongeriget var den ene huslærer Chr. Siegfred Ley, Visby Hedegård, den anden gårdejer, sen. landstingsmand Aug. Beck, Visby. Som nr. 3 har Kiær sikkert haft Knud L. Knudsen i tankerne.

utilbørlig opførsel, og har jeg den ære navnlig at udpege følgende udtalelser fra hans side:

1) »Må jeg spørge, om det skal vare længe dette hersens? hvilke ord han fremførte uden anledning, medens jeg protokolerede det foregående;

2) hans spørgsmål »om han var forpligtet til at besvare alt, hvad politimesteren fik isinde at spørge ham om?«

3) hans svar: »De kan tage det som De vil; jeg forstår mig ikke noget på det slags ting«.

På mødet i løverdags, der var besøgt af mellem 10 og 20 deeltagere, deriblandt lærerne Appel, Rosendahl og Nielsen,¹⁸⁾ de tre ovenmeldt mænd fra kongeriget og nogle få (7) borgere, som ikke henregnes til de velsindede, har førstnævnte Appel, som det af hosfølgende melding fremgår, endvidere tilladt sig en meget usømmelig ytring og søgt at formå den tilstedeværende politibetjent til at undlade en anmeldelse til politimesteren om en til ham, Appel, af en deeltager rettet anmodning.

Efter de modtagne oplysninger var det fortrinsvis lærerne Appel og Rosendahl, som, medens borgerne, på en ubetydelig undtagelse nær, ikke tillode sig nogen utilbørlig ytring, fremførte uforskammede bemærkninger i anledning af politiets (overvagtmester Madsen og politibetjent Mørup) nærværelse, og navnlig har Rosendahl yttret, at man jo kunde blive chikaneret med 6—7 gange om dagen at blive kaldt op til politiet, og senere forklaret for Madsen, på hvilken enkelt kjendsgerning han havde tænkt ved denne ytring. Bemærkningerne have været af den beskaffenhed, at en tilfældig tilstedeværende politibetjent fra Kjøbenhavn har yttret til mig, at det havde forundret ham, at der intet blev foretaget til at standse disse udtalelser, »i Kjøbenhavn vilde sligt ikke blive tålt.«

Det kongelige kirkevisitatorium vil indrømme mig, at det er såre uheldigt, at byens skolelærere give borgerne et så slet eksempel, og selv om der ikke havde været noget at sige på deres opførsel, måtte jeg i det hele ansee det for ulige rigtigere, om de afholdt sig fra deeltagelse i sådanne møder, event. modtog et tilhold i så henseende.

¹⁸⁾ Kantor Jørgen Nielsen fra Lemb ved Ringkøbing.

Hvad nu i særdeleshed skolelærer Appel angår, skulde jeg ansee det for nødvendig, at han vises tilbage inden rette skranke, og modtager en alvorlig irettesættelse og advarsel for sin udviste utilbørlige og høist usømmelige opførsel såvel ved sin nærværelse hos mig som fungerende politimester, som i mødet løverdagen den 8. dennes.

Til vurdering af hans upassende indvendinger mod den fungerende politimester undlader jeg ikke at oplyse, at han først havde indfundet sig på herr cancelliråd Holms bopæl og derfra er af fuldmægtig på byskrivercontoiret Meyer blevet henviist til mig som den, der fungerede i cancelliråd Holms fraværelse.

Idet jeg hermed overgiver sagen til det kongelige kirkevisitatorium til behagelig efterretning og fornøden foranstaltning, tør jeg tjenstærbødigst udbede mig underretning om, hvad der af det kongelige kirkevisitatorium måtte blive foretaget.

Det kongel. politikammer i Tønder den 14de juni 1861.

A. C. Kiær

i hr. kanc[elliråd] Holms fraværelse.

Med hensyn til den behagelige indberetning af 14. ds. angående det af skolelærer Appel ligeoverfor hr. politimesteren såvelsom i det den 8. ds. i Humlekærren afholdte møde udviste forhold undlader kirkevisitatoriet ikke herved at meddele det kongelige politikammer, at visitatoriet har givet skolelærer Appel en passende tilrettevisning.

Kongl. kirkevisitatorium for Tønder provsti d. 21. juni 1861.

P. k. v.

Brockenhuus-Schack.

Til

det kongl. politikammer i Tønder.¹⁹⁾

¹⁹⁾ Tønder byarkiv, som nr. 11. Hvori den »passende tilrettevisning« bestod, fremgår ikke af de bevarede akter; måske er den givet mundtligt.

Til

det kongelige visitatorium i Tønder.²⁰⁾

I anledning af den for kort tid siden konstituerede politimester, hr. cancelliråd Kiærs klage til det kongelige visitatorium i Tønder over undertegnedes forhold i et politiforhør o. s. v. tillader jeg mig ærbødigst at tilstille det samme høie visitatorium følgende fremstilling af sagen, således som denne i det væsentlige stiller sig for min betragtning:

»Det har alt længe været min og mange fleres overbeviisning, at den forvirrede og splidagtige tilstand i hertugdømmet Slesvig ikke lod sig tilfredsstillende ordne alene ved administrative forholdsregler eller overhovedet ad officiel vei, men at ordenens og fredens sag tillige — og måske i væsentlig grad — måtte fremhjælpes gennem friere, folkelige forhandlinger. Ved det sidst afholdte stændervalg havde jeg derfor også gjerne ønsket fuldstændig offentlighed gennem hele valgkampen, og både mundtligt og skriftligt anbefalede jeg en sådan fremgangsmåde anvendt. Den herskende stemning var imidlertid imod det, og navnlig veed jeg, at cancelliråd Kiær var særdeles ivrig i at bekæmpe offentlighed i valgbestræbelserne, så jeg har grund til at troe, at han allerede den gang stærkt misbilligede min stræben for at fremkalde den frie åbne forhandling. Det har endvidere længe været min og mange fleres overbeviisning, at der i sprogsagen var nogle ulemper at afhjælpe, nogle unødvendige og ubillige tryk at hæve, og at der idethele på dette område herskede en sådan lidenskabelighed, at kun en fri og åben forhandling kunde bortblæse den tåge, der indhyllede den sproglige kampplads både for danskernes og tyskernes øine, og voldte, at såre meget viste sig i unaturlige, phantastiske skikkelser og omrids. Sprogsagen måtte der imidlertid ifølge den herskende stemning heller ikke røres ved, og den mindste yttring om, at der fra vor side kunde være noget at ændre i denne sag, ja i hele den slesvigske sag i almindelighed, blev strax mistænkeliggjort, og man var snart ved hånden med en fordømmelsesdom over den, fra hvem yttringen kom, som om han derved havde svigtet danskhedens og ordenens fane og

²⁰⁾ Tønder provstearkiv, som nr. 16.

stillet sig i fjendens række. Navnlig veed jeg, at cancelliråd Kiær i så henseende nærer meget strenge anskuelser, hvilke praktisk og myndigt gjorde gjældende gennem en embedsvirksomhed, let kunne afstedkomme skade og bevirke unødvendig ophidselse. — Det har derfor heller ikke været påfaldende for nogen, der havde nærmere bekjendtskab til hr. cancelliråd Kiær, at denne i høi grad misbilligede og modarbejdede den retning, der trådte frem på »Løgumkloster-mødet«, hvis formål i grunden blot var, om muligt, at give stødet til en fri, folkelig forhandling, hvorigjennem en virkelig folkestemme kunde komme til orde, og hvorigjennem ethvert godt og sandt ord kunde gjøre sig gjældende med al den kraft, der er nedlagt i samme, til at klare, berolige, overbevise og befæste, alt eftersom forhold og vilkår ere. Men en sådan folkelig virksomhed billiges ikke, seet fra et strengt bureaukratisk standpunkt, og fra et sådant standpunkt mener jeg, at cancelliråd Kiær er tilbøjelig til at see den.

Hvad der derimod har været påfaldende ikke blot for mig, men vistnok for de allerfleste, det er den måde, hvorpå hr. Kiær i cancelliråd Holms fraværelse er optrådt som konstitueret politimester imod den nys omtalte virksomhed. På »Løgumkloster-mødet« var cancelliråd Kiær selv tilstæde og fremhævede stærkt adskillige friheder i Slesvig, blandt andet da også forsamlingsfrihed.²¹⁾ Ikkedestomindre benytter han øieblikkeligt sin constitution som politimester til på en — efter min opfattelse — smålig måde at fortrædige mig og andre, fordi vi havde aftalt at samles en aftenstund på »Humlekærren« og

²¹⁾ Ifølge referat i Vestslesvigsk Tidende 1/5. 1861 har cancelliråd Kiær på Løgumkloster-mødet bebredt »klosterbrødrene«, at de til stadighed har fremstillet forholdene i Sønderjylland i et skævt lys, dels i København og dels andre steder; embedsmændene blev skildrede som barbarer, tilstanden som utålelig o.s.v.; men disse folk kendte ikke forholdene og klagede uden grund f. eks. over censur og manglende forsamlingsfrihed. Kiær beklagede endvidere, at »klosterbrødrene« netop i det øjeblik, hvor enighed i det danske folk var så nødvendig, havde kunnet forsvare overfor sig selv at have kastet denne brand om sprogsriden ind i forsamlingen. De, der kendte forholdene, vidste godt, at der derved ikke udrettedes andet end splid; sprogvangen blev overdrevet og fejlagtig fremstillet. Hertil bemærkede Appel, at han anså det for en ny opdagelse, at der var frihed i Sønderjylland, da han havde haft stort besvær med at få mødet bragt i stand; jvnfr. iøvrigt Jac. Appel i anf. arb. s. 180 f.

tale med hverandre om dagens begivenheder og navnlig om »Løgumkloster-mødet« og frugterne deraf hidtildags. Målet for min stræben i så henseende kjendte hr. cancelliråden både af det tidnævnte møde og af en udførligere fremstilling i »Vestslesvigsk Tidende«,²²⁾ og jeg tør vel nok påstå, at enhver rolig og lidenskabsløs dom over samme vil i det væsentlige falde sammen med, hvad tvende høitærede foresatte mundtligt have yttret til mig: at de nemlig ikke tvivlede om, at det var et ædelt formål, jeg virkede for, og et agtværdigt forsøg på at komme til en forhandling og om muligt en forståelse med hidtilværende modstandere, som prøvedes iværksat, så at den begyndte virksomhed hverken egnede sig til at bekæmpes med hån eller afvises med magt. Omtrent således have navnlig både hr. amtmand, grev Brockenhuus-Schack og hr. borgermester, cancelliråd Holm udtalt sig for mig om sagen, som de iøvrigt meente, at jeg og meningsfæller såe på med altfor store forventninger. — Det var kun til tre borgere, dansksindede mænd, og til skolelærer Rosendahl, at jeg havde henvendt mig med forslag om at samles i »Humlekærren« torsdagen d. 6. juni. Vel talte vi om, at flere af de mænd, der afvigte vinter pleiede at samles med os en gang om ugen, også burde vide, at vi vilde mødes; men hvorvidt nogen af disse virkelig fik det at vide, er mig ubekjendt. Det eneste offentlige i sagen var, at vi vilde samles på et offentligt sted, men at vi i så henseende kunde støde sammen med politiet, anede vistnok ingen af os. Den konstituerede politimester havde imidlertid fået nys om sagen, og ihvor uskyldig end denne må synes at have været, så satte han sig dog alvorligt i bevægelse. To af de omtalte borgere lod han i forening med fire andre danske mænd kalde til sig torsdag eftermiddag kl. 3. Han behandlede dem imidlertid forekommende, gav dem kaffe, og forhandlede vel idethele med dem som mand mod mænd.²³⁾ Mig derimod var en anden behandlingsmåde forbeholdt. Jeg blev stævnet til kl. 4 s. d. og underkastet et skarpt politiforhør. Først examinerede han mig strengt angående den påtænkte sammenkomst om aftenen, endskjøndt han af hine to borgere må have erfaret, at det var den lovligste

²²⁾ Vestslesvigsk Tidende 22. og 27. maj 1861; jvnfr. tillæg.

²³⁾ Mødet ikke refereret i politikammerets protokol.

og uskyldigste ting af verden. Dernæst forhørte han mig angående et møde, der var påtænkt at skulle afholdes på »Humlekærren« på den næstfølgende løverdag, og jeg måtte da tillige afgive beretning om en foregående sammenkomst sammesteds, afholdt førend hr. Kiærs funktionstid indtrådte, og hvorom hr. cancelliråd Holm neppe havde overdraget hiin noget hverv, ifølge hvilket en undersøgelse var fornøden.

Uagtet politimesteren nu angående det forestående møde fik at høre, at cancelliråd Holm havde erklæret, at til slige private sammenkomster behøvedes ingen anmeldelse for politiet, gav han mig dog med hensyn til min mulige deltagelse i det aftalte møde den alvorligste advarsel, idet han betydede mig, »at slige møder vare forbudte, sålænge han fungerede som politimester her på stedet, medmindre de otte dage iforveien vare anmeldte for politiet«. Da nu en sådan anmeldelse ikke var skeet om det påtænkte møde, var dette altså forbudt. Denne slutning var uafviselig, så meget meer som det netop var med hensyn til dette møde, at han gav mig den myndige advarsel. Jeg fandt mig derfor opfordret til at give fornøden besked til nogle af dem, jeg antog vilde møde, for at de kunde tage deres forholdsregler. Hertil kom, at hr. politimesteren dagen efter, fredag d. 7. juni, lod hr. Hage²⁴⁾ paa »Humlekærren« kalde for sig, betydede ham væsentligt det samme og gjorde ham »ansvarlig for mødet«. Da imidlertid dagen og timen kom, at dette skulde holdes, kom der — dog først en times tid efter det til mødet fastsatte klokkeslet — bud fra hr. politimester Kiær til hr. Hage, at det var »en misforståelse« af hr. Hage, og at mødet ikke var forbudt.

Når jeg nu betragter hele denne sag, da kan jeg ikke skjønne rettere, end at den konstituerede politimester har gjort en utilbørlig brug af sin embedsstilling til uden nødvendighed at fortrædige mig og andre under vor lovlige og hæderlige virksomhed, lovlig og hæderlig såvel efter indhold som form, hvilket sidste hr. cancelliråd Kiær — efter mit skjøn — umuligt kan andet end anerkjende. Hertil kommer, at hr. Kiærs hele optræden ligeoverfor mig gjorde et uafviseligt indtryk af den

²⁴⁾ Gæstgiver Hans Hansen Hage, 1814—73, stammede fra Forballum.

bittreste hån og koldeste foragt. Længere tid måtte jeg vente, inden jeg stødtes for ham, ved min indtrædelse såe han slet ikke op fra sit arbejde, hvilket han fortsatte endnu en stund, og derpå lod han mig stå ved døren under hele acten, som dog varede temmelig længe. Tonen i hans ord og minen i hans åsyn svarede til den øvrige adfærd: alt forekom mig beregnet på, at der skulde beredes mig en dyb personlig krænkelse. Han kunde f. ex. ikke være uvidende om, at jeg havde været virksom i min embedsgjerning fra morgenstunden af, og han vilde vist på ingen måde ladet mig stå op og ned ved døren timeviis, hvis ikke han havde havt en bestemt hensigt dermed, så meget mindre som han tidligere har omgåedes mig med megen velvillie. Og har end forskjellighed i anskuelse senere fjernet os fra hinanden, så har han dog bestandig behandlet mig med agtelse.²⁵⁾ Under politiforhøret såe jeg derimod det stik modsatte, hvilket forbavsede og harmede mig såmeget mere, som jeg var mig bevidst at have handlet som en ærlig mand i en åben færd. Jeg kan af cancelliråd Kiærs optræden ikke skjønne andet, end at han i denne sag ikke har været upåvirket af partilidenskab, og at han er udsat for at forvexle sig selv og sine ansuelse med fædrelandets og danskhedens sag idethele, så at han er tilbøielig til at ansee enhver, der bestemt protesterer mod at følge hans fane, for en mistænkelig og borgerlig-foragtelig person.

Forsåvidt det er bleven lagt mig til last, at jeg under forhøret fremkom med det spørgsmaal: »Må jeg spørge, om dette skal vare længe, dette hersens«, da være det mig tilladt at bemærke, at foruden den harmfulde stemning, som hele situationen fremkaldte hos mig, kom endnu dette til, at min kone lå meget syg og ventede med længsel på mig, så, da jeg begyndte at forstå, at forhandlingen måske turde blive langvarig, faldt det mig ind, at jeg helst måtte sende bud hjem. Dette var nærmest grunden til, at jeg fremsatte hiint spørgsmål, der ganske vist fik sin uheldige og utilbørlige form fra den indig-

²⁵⁾ Corn. Appel havde i de første år som lærer i Tønder indtaget et skarpt standpunkt overfor den nationale modpart og havde nærmest været på linie med C. A. Kiær, der på grund af sin pågaaenhed overfor tyskerne 1853 blev afskediget som borgmester og afløst af den moderate Joh. Henrik Holm; jvnfr. Sønderjyllands Historie IV, s. 470 f.

nation, der opfyldte mig, og som i min både sjæleligt og legemligt noget medtagne tilstand optrådte — dog kun i dette øieblik — uden tilbørlig modvægt. Politimesteren tog spørgsmålet til protokols, hvilket naturligviis ikke var beregnet på at dulme min harme. Hvad det andet af mig fremsatte spørgsmål angår, om jeg nemlig »var forpligtet til at besvare alt, hvad politimesteren får i sinde at spørge mig om«, da skal jeg bemærke, at hr. cancell. Kiær senere under forhøret tvende gange fremførte et andet spørgsmål, som han første gang ikke fik svar på, idet forhandlingen tog en anden vending, men som han senere hen gjentog og først da tilføjede, at dette spørgsmål var jeg ikke forpligtet til at svare på. Det er således en kjendsgerning, at han under forhøret spurgte om andet, end jeg var forpligtet til at svare på, og det var netop følelsen heraf, der fremkaldte det sidstomtalte spørgsmål fra min side. Iøvrigt kan jeg heller ikke undlade at tilføie, at ligesom jeg finder den optagne politiprotokol i sin heelhed at være ligeså betydningsløs af indhold som ubehjælpssom i form, således gjorde jeg også under oplæsningen opmærksom på, at mine spørgsmål og udsagn var gjen-givne på en besynderlig løsreven og afbrudt måde. Hertil svarede politimesteren med det i tonen skarpe og myndige spørgsmål: »Vil De benægte protokollens rigtighed?« Jeg bemærkede atter, at spørgsmålene og udtrykkene jo ganske vist vare faldne, men at de dog stode så stejlt, uden overgang og indledning, udrevne af den naturlige sammenhæng. Politimesteren gjentog blot det samme udfordrende spørgsmål, om jeg vilde benægte protokollens rigtighed, og da jeg ikke vidste, om en sådan benægtelse muligt kunde afføde vidtløftigheder, og desuden var inderlig [træt] af hele forhandlingen, svarede jeg nei og begjærede heller ikke denne episode ført til protokols. — At det kun var efter gjentagen anmodning, at jeg som en slutningsbemærkning fik det tilført protokollen, at hr. cancelliråd Holm havde erklæret, at slige møder (som de ovenfor omtalte) ikke behøvede at anmeldes for politiet, og at det først var efter protokollens slutning, at hr. Kiær gav mig hiin førømtalte advarsel, forekommer mig også at kaste et vist lys over hele forhandlingen.

Alt vel overveiet, kan jeg ikke tilbageholde min forundring

over, at hr. cancelliråd Kiær, ridder af Dannebrog, har kunnet finde sig oplagt til at føre klage over mit forhold i hele denne sag.«

Idet jeg herved tillader mig at tilstille det høitærede visitatorium foranstående fremstilling med den ærbødige begjæring, at samme må vedlægges de øvrige denne sag vedkommende dokumenter, da skeer dette tillige med den fortrøstning, at visitatoriet altid vil være rede til at tage mig under sin beskyttelse og gjøre alt muligt for at sikre mig mod mulige politi-vilkårigheder i fremtiden.

Tønder den 1. juli 1861.

Allerærbødigst

Cornelius Appel,
skolelærer.

Tillæg:

Uddrag af Cornelius Appels artikel i Vestslesvigsk Tidende²⁶⁾
»Løgumkloster-mødet og sprogsagen«.

...

At danskheden altså har en overmåde vigtig opgave at løse i Slesvig, derom ere meningerne ikke deelte blandt danske folk; men om midlerne til opgavens løsning er der vistnok nogen forskjellighed i anskuelser. Nogle vilde således fastholde billedet af en høist fortørnet fader, der med riset i hånden træder ind blandt sine uartige børn, påbyder orden og taushed og kræver ubetinget lydighed med øieblikkelig aflæggelse af alle unoder, som et passende udtryk for danskhedens rette fremgangsmåde; medens andre foretrække den mindre strænge moder, aer vistnok ikke i kvindagtig svaghed undervurderer børnenes adfærd og tilstand, men dog tager alle omstændigheder i kjærlig betragtning og anvender venlige overtalelser ved siden af moderlig alvor, idet hun aldrig kan glemme, at det dog ene er kjærlighed, der drager det store læs. De indrømme nok — for at blive i ligheden — nødvendigheden af, at faderen træder først ind i tumulten, skaffer ørenlyd og den nødvendige orden; men når dette er skeet, så må de bede om moderen. Hidindtil har den strænge

²⁶⁾ D. 27. maj 1861.

fader måske nærmest havt hele gjerningen med hensyn til sproget, uden at det dog er lykkedes ham at dæmpe skriget, og skjøndt man så mener, at han ikke destomindre skal blive og kun fare end strængere frem, så turde det vel dog være til-
ladt at gjøre opmærksom på den gamle sandhed, der har overlevet og nok fremdeles skal overleve alle indvendinger imod den, den nemlig, at det dog ene er ånden og livet, der kan gjøre levende, hvilket endnu aldrig nogen lov som sådan har kunnet gjøre efter, og det er dog vel en levende tilslutning til sproget, som vi alle stile efter. Af lovgivningen og regjeringen er der i sprogsagen måske ikke synderligt mere at forlange; men derimod nok af embedsstanden og befolkningen, og da først og fremmest, at man vænner sig til at tale om den i en anden tone, overhovedet vænner sig til at tale om den, istedetfor at skri-
ge over den. Der har i almindelighed stået en sådan bitterhed og fordømmelseslyst over sprogforhandlingerne hernede, at vi alle ere blevne skruede over på et meer eller mindre falsk standpunkt og have fået en feber i kroppen, der hindrer i at opfatte klart, overveie roligt og dømme sundt. Fra den ene side har man vænnet sig til at råbe på undertrykkelse af tysk sprog og tysk nationalitet; thi således lød nu engang feltråbet fra agitatorerne, hvis skrig så let får overhånd, og mængden fik ikke tid og tilbørlig hjælp til at besinde sig på usandheden i skriget. Fra den anden side ville vi måske altfor gjerne stemple enhver vedhængen ved tysken som oprør og forræderi og ikke indrømme, at gammel vane, mangel på sund opfattelse af sprogets betydning for hele den menneskelige udvikling, miskjendelse af en sådan udviklings sande natur og umådelige vigtighed, almindelig overtro på tyskens fortrinlighed, forstærket ved agitatorernes forelæsninger både før og nu, at alle disse ting må tages vel i betragtning, og at befolkningen i almindelighed trænger meer til at tales tilrette end uden videre at sættes i ban. Derfor skal man heller ikke tage så hårdt på veie, når nogen mener, at det er hensigtsmæssigt at drage sprogsagen frem i folkelige forhandlinger, og man skal ikke fare for hidsigt på, selv om der ymtes om, at noget fra vor side kunde og burde være anderledes. Hidsighed er just ikke udtrykket for sikkerhed, og at smøre tykt på med overdrivelser røber ikke den bedste sag.

Måske det dog gennem en åben og fri folkelig forhandling kunde klare sig for de »blandede districter«, at det i og for sig vilde være en urimelig og, efter alt det passerede, tillige en høist fræk fordring til regjeringen, at den som forhen skulde blive ved med at arbejde på Slesvigs fortyskning og opholde tyske skoler i danske sogne, så at befolkningen vilde indsee, at der aldrig kunde være tale om tysk underviisningsprog i offentlige skoler. Og måske vi da også på vor side kunde komme til erkjendelse af, at der gennem sprogskriget dog muligviis også lyder virkelig klage-toner, selv om agitatorernes skrål lyder stærkest og er det anførende, og at måske miskjendelsen af disse klage-toner, eller af den historisk nedarvede tilstand, udaf hvilken de fødes, netop har ligesom lagt en bråd i sprogsagen og gjort det muligt for skrålerne at få massen til at stemme i med og at holde ud. Har regjeringen end væsentligt handlet som den burde, så kunde der herhjemme også fra vor side muligviis dog undertiden have stået en anden tone hen over sprogforhandlingerne idethele. Og den private udvei for beboerne til ved egne midler at lade deres børn få den underviisning i tysk, de nu engang troede nødvendig, den burde ikke spærres eller utilbørlig indsnevres for dem, da de end ikke burde få skin af grund til at troe, at man, selv med tilsidesættelse af naturlige menneskerettigheder, vilde drive sprogsagen på spidsen; men til naturlige menneskerettigheder hører, at forældrenes bestemmelsesret med hensyn til deres børn såvidt muligt lades i fred og ikke utilbørligt indknibes. Den private underviisning kunde jo alligevel stilles under det offentliges tilsyn, og et vist mål af dansk udvikling kræves som en ueftergivelig borgerpligt. For såvidt der endnu med hensyn til den private underviisningsfrihed måtte være nogen uklarhed i lovgivningen — i befolkningen er der ialfald —, da måtte denne sag klares.

...

I meget af det udviklede ville nu måske mange erklære sig at være enige og desuagtet være lige hidsige på at fordømme Løgumkloster-mødet og sammes formål som aldeles ubetimeligt, farligt, ja næsten forrædersk. Det betimelige skal nemlig nu alene være: umiddelbart at tage sigte på »Holsteens udskillelse« og »Slesvigs inkorporation«, begge udtryk hyppigt anvendt blot

som stikord og begge behæftede med en høj grad af uklarhed hos de allerfleste. Ubetimeligt skal det derimod være at fremhjelpe og benytte den i Mellemslesvig og det sydligere Slesvig sig meer og meer sig kundgjørende, desværre så længe savnede stemning for Danmark, forenet med fordring på at fritages for Holsteens og Tydscklands indblanding ved ordningen af vore indenlandske forhold. Ubetimeligt skal det måske være at få en klar udtalelse fra Slesvig om, at det slet intet fællesskab ønsker med Holsteen, og man beder sig udtrykkeligt fritaget for ethvert nærmere forhold til Preussen og Tyskland. Ubetimeligt at fremhjelpe en sådan udtalelse, fordi denne endnu langt fra udtrykker alt, hvad man kunde ønske, og heller ikke umiddelbart kan anvendes som opskrift på en statsordning. Forskrækkeligt ubetimeligt skal det være, samtidig med en sådan udtalelse, at kræve frihed for Slesvig med deel i grundloven. Her skal man absolut tage »inkorporation« i munden, skjøndt dette ord har en dårlig klang i manges øren, og skjøndt vel ingen af »rette vedkommende« tænker på at gennemføre indlemmelsen i den forstand, hvori den nu synes at spøge i mangel statsmandslings hjerne. Men ubetimeligt dog fremfor alt at nævne sprogsagen, den, der jo nævnes af alle Danmarks fjender. Lad der måske end være nogen grund til påtale, men lad fjenden være ene om anken. Vi må navnlig vise os selvstændige, så at vi ikke tilbagekalde en forholdsregel (der i sin tid idetmindste var meget undskyldelig) netop fordi vore fjender forlange, rigtignok noget ganske andet og af ganske andre grunde, men dog noget lignende. Hidindtil har vor uselvstændighed især viist sig fra den ene side, idet vi nemlig undlode at gjøre, hvad Tyskland var imod, nu skal endelig også den anden side frem, nemlig: at vi ikke tør gjøre, hvad der måske nok er ret, men for et overfladisk øie falder sammen med vore fjenders fordringer.

Men hvorom alting er: når en krig står for døren, eller medens disse og hine underhandlinger drives, da ere dog slige bestræbelser ubetimelige. — Står da en krig virkelig for døren? Og selv om den stod? — Istedetfor at lade sig forvirre af hine vimse, men upålidelige efterretninger fra »høiderne med de store udsigter« (udi egen indbildning), er det for os herhjemme et betimeligere arbeide at virke for dannelsen af en fornuftig

og brugbar folkestemning og folkestemme i Slesvig, så ophidselsen kunde lægge sig og tilfredshed vinde fodfæste, et arbejde, der noget nær vil gåe i den stik modsatte retning af det, hvad Danmarks klogeste fjender sætte som deres formål.